

Микола БАРБОН

ЛІКАРІ-ПОЛІТВ'ЯЗНІ

У наш другий політтабір Норильський „Каєркан“ (у перекладі з німецької мови — „Долина смерти“) 1952 року з новим етапом прибув середнього зросту кряжистий лікар з чорними підстриженими вусами, у хромових чоботях, чорному галіфе. Це був Ярослав Фомин зі Львова, доцент, хірург пластичних операцій.

Його призначили головним хірургом медчастини та стаціонару другого політтабору. В амбулаторії Фомин вів прийоми хворих рідко. В стаціонарі він вів численні операції травмованих у шахті і шахтарів-в'язнів. Він показував чудеса в боротьбі за життя людей в мистецтві Ескулапа. До нього, у стаціонар зони, привозили з шахти на кашу поламаного шахтаря, і Фомин його „складав“ та виліковував. Мене з ним познайомив галичанин, який з усмішкою розповідав, як він учився у Львові, Празі, Будапешті. Він був кумиром для нас, націоналістів. Його обожнювали галичани.

До нього приходили в табір, в ординаторську спецзони, на консультацію чекісти, вільнонаймані, офіцери з їхніми дружинами і родичами, чиновники адміністрації ГУЛАГів.

Але він був під пильним наглядом завідувачки медсанчастини, маленької чекістки-лікарки з монгольським розрізом очей і „чубом“ на верхній губі.

Фомин, жартуючи, бувало, казав, що він може її верхню губу пересадити в інше місце, де росте чуб. Фомина чекісти не любили за його українську мову в побуті та роботі, за любов до галичан, до всіх „хохлів-українців“, але він був потрібен як спеціаліст. Він відновлював здоров'я шахтарів-рабів із шахти № 18 Норильського „Каєркана“, яка давала вугілля норильським металургійним заводам комбінату виплавки міді і нікелю, де начальником був брат міністра фінансів СРСР Зверев.

Був у „Каєркані“ ще один хороший хірург, німець, колишній військовик — доктор Мозер, вродливий брюнет у бушлаті, з пальцями піяніста, з яким я познайомився у 104-й штрафній бригаді, на роботі в котловані з вічномерзлим ґрунтом першої категорії твердості. Мозера любили всі в'язні, навіть кримінальники, за його гуманізм до політзеків, допомогу,

доброту. Він, коли був хірургом стаціонару, жалів „доходяг“, клав їх у стаціонар, що не сподобалося чекістам-катам, і за доносом начальниці медсанчастини, косоокої „чукчі“ з вусами, його звільнили із санчастини та кинули до БУРу (барак усиленого режиму) і потім скерували до нас у 104-ту штрафну бригаду, де я мав честь з ним познайомитися. Це була дуже добра людина, за всіма канонами медик, згідно з клятвою Гіппократа. Мозер мені говорив, сидячи на краю котлована з лопатою у руках: щоб бути лікарем, треба любити людей. Коли лікар не буде любити людину, то він не лікар, а ветеринар. Я ділився з ним махоркою та іноді підготовував його грудочками цукру, який мені тато прислав з Києва. Доктор Мозер мене частував тим, що йому часом давали в'язні, яких він урятував від смерті. В зоні чекісти не давали Мозеру влаштуватися на працю. В робочій зоні його прилаштували в техмайстерні лебідником, але про те дізнався „опер“ та наказав перевести його в нашу 104-ту штрафну бригаду на тяжку фізичну роботу. За те дісталася нарядчику 2-ї колони та начальникові виробництва, колишньому зеку і полковнику інженерові Добришевському.

Коли я 1953 року виїжджав на етап у 4-те відділення, то Мозер дав мені свою адресу, щоб, коли лишуся живим, я знайшов його сім'ю у Судетах у Чехо-Словаччині.

Пізніше в мене під час „шмону“ ту адресу відібрали. Пам'ять про цього німця-лікаря, як і у всіх в'язнів 2-го політтабору м. Норильська, залишилася назавжди найсвітлішою. Такі люди, як хірург Фомин і доктор Мозер, у сталінських таборах не давали згаснути лампаді надії у людській душі, вірі й доброті в найтяжчі хвилини життя.

У 104-й штрафній бригаді зі мною був медик-фармацевт, чех за національністю. Мого зросту, слабосилий інтелігент з тонкими рисами обличчя. Його дід і батько в Чехо-Словаччині мали свою аптеку. Він був чомусь прихильний до мене, і коли я з ним розлучався, то він також запросив мене до себе в гостину, дав свою адресу, яку в мене теж відібрали. Пам'ятаю лише: Чехо-Словаччина, м. Люборець, аптека на куті вулиць. Він мене просив, щоби, коли виживу, поїхав туди і розповів про нього. Казав, що там мене приймуть, як свого сина — з великою радістю.

Коли мене в 1953 році з 2-го політтабору взяли на етап у 4-й спецполіттабір, то хірург Ярослав Фомин написав і дав мені листа, щоб я передав хірургові 4-го політтабору Омельчуку, аби той мене опікав як медик.

До Норильського повстання у 1953 році, після прибуття з політтабору „Каєркан“ у 4-й, я близько двох тижнів пролежав у табірному стаціонарі, де познайомився із санітаром-галичанином вуйком Василюком, через якого почав налагоджувати зв'язки зі своїми хлопцями з Галичини й

Волині, які мене відрекомендували хірургу Ярославові Омельчуку. Я передав йому листа-записку від Ярослава Фомина з 2-го політтабору.

Зросту Омельчук був високого, із сивою великою головою і сірими розумними очима. Ходив у білому халаті та білій шапочці хірурга, привітно всміхаючись хворим.

Омельчук учився у Львові за Польщі, кінчав у Празі медичний інститут, вивчав медицину в Німеччині. Йому більшовицький військовий трибунал дав двадцять років каторги як військовому злочинцеві та українському націоналістові, члену ОУН, головному хірургу Української національної дивізії „Галичина“. Відбував Омельчук строк у 3-му Норильському каторжному спецтаборі, працюючи хірургом. Потім його використовували як хірурга та консультанта в Норильській центральній лікарні, де лікували кримінальників. Він робив складні операції чекістам, їхнім жінкам з усього Красноярського краю.

На одному ВТТ (виправно-трудова табора) під час бійки кримінальнику всадили ніж у груди по саму ручку. З „фінкою“ у грудях нещасного привезли на операційний стіл. Його вважали вже приреченим на смерть. Думку своїх колег-медиків Омельчук відкинув та наказав негайно оперувати. Не виймаючи ножа з рани, Омельчук зашив на серці поранення, поступово виймаючи ніж, чим урятував життя людини. Ніж увійшов у серце, та воно продовжувало пульсувати. Така високо-професійна операція підняла авторитет Омельчука в Норильську та Красноярському краю.

Головний лікар Норильської центральної лікарні росіянин Кузнецов просив, щоб він цю операцію, новаторську в медицині, приписав йому, на що Омельчук не погодився.

З Москви в Норильськ приїжджали вчені-медики, робили тому хворому рентгенівські знімки, дивувалися. Почали клопотати перед радянським урядом, правосуддям та партією, щоб каторжника Омельчука звільнили з табору.

Результатом того клопотання було те, що Омельчуку зменшили термін покарання наполовину, зменшивши 10 років, і призначили в 4-те політвідділення Норильського табору. На консультації до нього їздили чекісти, партійні бонзи з жінками і близькими, їздили до галичанина-хірурга, українського націоналіста Ярослава Омельчука. Але він був у стаціонарі 4-го політтабору лише старшим хірургом, а завідувала жорстока лікарка Ярова, котра ненавиділа політв'язнів, а начальницею теж була лікарка, садистка та повія Лазарева.

Потрапивши у стаціонар 4-го політтабору, я проходив аналізи та обстеження в Омельчука, і після виписки з того стаціонару з хронічним гайморитом Омельчук дав мені санітарний висновок: працювати без пороху і газу в теплому приміщенні.

Висновки Омельчука перевіряли всі. Ярова, переглядаючи мою санкартку, власноруч винесла Омельчуку догану, замастивши в моїй санкарті висновки лікаря-отоларинголога та хірурга Омельчука, написала, щоб мене скерували на загальні фізичні тяжкі роботи на будівництві норильських будинків для житла.

Так я через свавільний розчерк чекістки-лікарки Ярової знову почав довбати вічну мерзлоту м. Норильська...

Моя санкартка з норильських спецполіттаборів зберігається у Київському музеї. На ній стоїть підпис хірурга Омельчука, а зеленим чорнилом замашений Яровою висновок.

З Володимирської тюрми етапом я прибув знову до Норильського штрафтабору „Кунець“ — разом з українським німцем, колоністом з-під Одеси, лікарем-терапевтом Денцелем. Лікар Денцель був блондином похилого вже віку, масивної тілобудови. Він теж був засуджений на 20 років каторги після війни і відбував покарання у Норильському каторжному політтаборі...

Коли в 1953 році чекісти-смершівці розстріляли 3-й політтабір, Денцель вцілів, бо в той час був у лазареті з хворими. Після розстрілу трупи підібрали, чекісти вивозили їх до Норильська, під якусь гору, де скидали у вироблену шахту, яку засипали породою з найближчого терикону. Денцелю як лікареві-каторжнику наказували підписати акт про те, що політв'язнів було вбито у груди, а не у спину. Насправді ж чекісти вбивали політв'язнів у спину, до того ж ті лежали на землі. В акті кати хотіли сфальсифікувати те, чого не було. Денцель був чудовою людиною, лікарем-терапевтом, який любив нас, українців. Його відправили, як і мене, у Володимирську тюрму, а потім у Норильський „Кунець“, де хотіли нас стратити, та стали на заваді політичні зміни в тоталітарній державі.